

Currency Crisis Underlying Causes In Georgia in 2014-2016

Tinatin Gugeshashvili,
Associated Professor of ATSU

Summary

The fall in the exchange rate caused by both internal and external factors in the years 2014-2016. External factors are: the US role as a superpower with its financial resources. Analysis gives us the opportunity to talk about possible ways overcoming the crisis: Administrative costs should be reduced, but not at the expense of wages. Officials should have a high salary, in order to prevent corruption, however, it should be carried out Human Resource Optimization in the public sector. Administrative expenses are increased too. Money in circulation in this form looks like as consumption costs and cannot help the economy. It would be beneficial State initiative for monetary stability by development of financial and commodity markets in Georgia. As there is no precedent in the Caucasus and in Georgia, implementation of this project will be the main channel of foreign currency.

In the short term period for the currency crisis management three main tasks have to be solved: Attraction of investments, large infrastructure project implementation and tax liberalization, which will be stimulate local and foreign investors and economic activity.

საკვანძო სიტყვები: ვალუტა, ლარი, ფაქტორები, ბიუჯეტი, ინვესტიციები, ანალიზი, კრიზისი.

თანამედროვე საქართველოს ეკონომიკურ ცხოვრებაში მნიშვნელოვან ადგილს იკავებს საერთაშორისო საფინანსო და სავალუტო ურთიერთობათა პრობლემები. გასული საუკუნის 80-იანი წლებიდან მოყოლებული დღემდე მსოფლიო ვაჭრობისა და კაპიტალის საერთაშორისო ნაკადების სწრაფი ზრდა წარმოადგენს იმის მიზეზს, რომ ბევრი უმსხვილესი ფინანსური კორპორაცია, აგრეთვე ვაჭრობასა და წარმოებაში დასაქმებული საწარმოები თავიანთი განვითარების პერსპექტივებს მსოფლიო მასშტაბამდე გაფართოებას უკავშირებენ.

თუ საზოგადოების განვითარებისათვის დღემდე ერების კონსოლიდაციის მნიშვნელოვან ელემენტს წარმოადგენდა ფული, დღეს საერთაშორისო ურთიერთობათა ერთ-ერთი მთავარი ელემენტია ვალუტა.

XXI საუკუნის მსოფლიო ეკონომიკა საათის მექანიზმს ჰგავს და თითოეული დეტალი საო-

ცარი სიზუსტითა და მგრძნობელობითაა ერთმანეთთანდაკავშირებული, რაც გამოწვეულია თანამედროვე ინფორმაციული ტექნოლოგიებითა და ლოჯისტიკური კავშირებით. 2014-2016 წლებში ლარის კურსის დაცემა თანაბრად გამოიწვია როგორც შიდა, ასევე გარე ფაქტორებმა. გარე ფაქტორებიდან გამოვყოფდით: აშშ ზესახელმწიფოს როლს ფინანსური რესურსებით (რაზეც მისი ეროვნული ვალუტის „აშს დოლარის“ სტატუსიც მიუთითებს). სახელმწიფოები წარმოადგენენ ძირითად მოთამაშეებს თანამედროვე ეკონომიკის „მსოფლიო საჭადრაკო დაფაზე“. ისინი ყველა აუცილებელ კომპონენტს ფლობენ ეკონომიკური ძალაუფლებისთვის ბრძოლაში - ფინანსურიდან და ინფორმაციულიდან-ძალისმიერამდე. რატომაუნდა სახელმწიფოები განსხვავდებოდნენ ერთმანეთისგან თავისი ეკონომიკური სიძლიერით, საგარეო პოლიტიკითა და ორგანიზაციული მოდელებით. ისინი თავიანთ საგარეო ეკონომიკურ გარემოსა და მსოფლიო ბაზარზე ცდილობენ გავლენის მოპოვებას. მსოფლიოში მცხოვრებ 7 მილიარდი¹ ადამიანიდან, მხოლოდ 1 მილიარდი იმყოფება პრივილეგირებულ მდგომარეობაში, ანუ ე.წ. „ოქროს მილიარდი“. მასში შედის ა.შ.შ., დასავლეთ ევროპის ქვეყნები, იაპონია და ზოგიერთი სხვა განვითარებული ქვეყანა. თანამედროვე მსოფლიო მოწყობა „ოქროს მილიარდს“ სამუშალებას აძლევს მოიხმაროს მსოფლიო ბუნებრივი რესურსების 80%, აწარმოოს ეკოლოგიურად საშიში ნარჩენები, ხოლო დანარჩენი 6 მილიარდის გადასვლა „ოქროს მილიარდში“ წარმოუდგენელია. შემდეგ გარე ფაქტორად გამოვყოფდით საგარეო ვალებს, განვითარებადი სახელმწიფოები დროდადრო ბიუჯეტში არსებული ხვრელების დასაფარად ფულს სესხულობენ. ფასების პარიტეტის, ფინანსური და ინტელექტუალური ტუმბოების შედეგად, თითქმის ყველა განვითარებადი ქვეყანა ხდება განვითარებული ქვეყნებისა და სავალუტო ინსტიტუტების მუდმივი მოვალე. „ვალის მახე“ ისეა დაგებული, რომ განვითარებადი ქვეყნების უმეტესობის ეკონომიკის ზრდის ტემპები 0-4%-ის საზღვრებშია, ხოლო სასესხო კაპიტალის პროცენტი 9-დან 20%-მდე. ამიტომ, პროცენტის დასაფარად განვითარებადი ქვეყნებს ისევ ვალის აღება უწევთ. თანამედროვე მსოფლიოს მოწყობის სრული სურათი გვირგვინდება ძირითადად აშშ-ს მიერ კონტროლირებადი საერთაშორისო ორგანიზაციების მიერ გამოყენებული ინსტრუმენტებით. ზოგ შემთხვევაში, განვითარებადი ქვეყნები სწრაფი ტემპით ზრდიან თავიანთ ეკონომიკებს მოხერხებული პოლიტიკით თუ ახალი შესაძლებლობების წყალობით და ვალის დაფარვასთან ერთად, მცირე

1 <https://ka.wikipedia.org/wiki/მსოფლიოს-მოსახლეობა>

დანაზოგების გაკეთებას ახერხებენ, თუმცა ეს დანაზოგები ისევ „ოქროს მილიარდის“ ქვეყნებისკენ მიდის, ვინაიდან საერთაშორისო ბირჟაზე ისევ უცხოური კომპანიების აქციებს ყიდულობენ და შესაბამისად, არ ეძლევათ წინსვლისა და განვითარების საშუალება. ამას გარდა, ბოლო პერიოდში მსოფლიოს თითქმის ყველა ვალუტასთან მიმართებაში დოლარის გამყარებასთან დაკავშირებულ მოვლენებს რომ გადავხედოთ, ყველაფერი ახლო აღმოსავლეთში ე.წ. „ისლამური სახელმწიფოს“ გააქტიურებასა და ირანთან ურთიერთობების დათბობას უკავშირდება. ახლო წარსულში ირანის ბირთვული პოლიტიკა ძალიან ძაბავდა მის ურთიერთობებს დანარჩენ მსოფლიოსთან და ვინაიდან ირანი მსოფლიოს ერთ-ერთი უმსხვილესი ნავთობმომპოვებელი სამხელმწიფოცაა, ეს აძვირებდა ნავთობის ფასს და შესაბამისად ეცემოდა დოლარის კურსი, ვინაიდან ნავთობზე ვაჭრობა დოლარებში მიმდინარეობს და მიმოქცევაშიც სულ უფრო მეტი დოლარი გამოდიოდა. თუმცა, ირანში ხელისუფლების ცვლილებამ, აშშ-სა და მის პარტნიორებთან ურთიერთობათა ნორმალიზებამ განაპირობა ის, რომ 2005 წლიდან მათ მიერ დანესებული სანქციები ირანს 2016 წლის იანვარში მოეხსნა, შესაბამისად გაუჩნდა შანსი მოეპოვებინა და გაეყიდა მოპოვებული ნავთობის დამატებითი მოცულობები, რამაც ნავთობის ფასი საგრძნობლად დაასტაბილურა და ამ ყველაფერს თან დაერთო „ისლამური სახელმწიფოს“ შექმნა, თანმდევი ტერორისტული ქმედებებით, რომლის შედეგადაც მათ ხელში ჩაიგდეს ნავთობის უდიდესი რესურსი და თავინთ ქმედებებს ნავთობით ვაჭრობის შედეგად მიღებული ფულით აფინანსებდნენ. ამ ყველაფერს ისიც ემატება, რომ დოლართან მიმართებაში დოლარის „ალტერნატივად“ შექმნილი ევროც გაუფასურდა და ეს გამოწვეულია როგორც ნავთობის ფასზე სპეკულირებით, ასევე სხვა ფაქტორებით. ამკარაა, რომ ევროს კურსი დოლარის მიმართ დაცემას განაგრძობს: 2015 წლის იანვარში ევროპული ვალუტა აშშ დოლარის მიმართ 8.6%-ით გაუფასურდა. ასევე მნიშვნელოვანია ისიც, რომ 2015 წლის 1 იანვრიდან გერმანიაში ძალაში შევიდა კანონი, რომლის მიხედვითაც საათობრივი ანაზღაურება არ უნდა იყოს 8.5 ევროზე ნაკლები. ნათელია, რომ გერმანია ევროზონის ქვეყნებს შორის თავისი ეკონომიკით მოწინავეა და ევროს მიმოქცევაში მომეტებული გამოსვლა მის კურსს გარკვეულწილად შეამცირებდა, რაც ევროზონაში ფასებს გააძვირებს დარამაც შესაძლოა საქართველოში ევროს გზავნილებიც შეამციროს. აშშ-ში უმუშევრობის შემცირებამ და ეკონომიკური ვითარების გაუმჯობესებამ თავისი გაიტანა. ფაქტია, რომ ბოლო დროს ამერიკის ეკონომიკა უფრო სწრაფად იზრდება, ვიდრე ევროპის ქვეყნების. ამ დროს არ შეიძლება არ ვახსენოთ რუსეთი, რომელიც მიუხედავად მწვავე პოლიტიკური დაპირისპირებისა სავაჭრო საკითხებში მაინც საქართველოს მნიშვნელოვან პარტნიორად რჩება. სანქციების საპასუხოდ, რუსეთ-

მა შეზღუდა ევროპული საქონლის შეტანა რუსულ ბაზარზე. თუ გასულ წლებში ევროზონიდან მილიარდობით რუბლის ავეჯი, საყოფაცხოვრებო ტექნიკა და სხვა სახის პროდუქცია შეჰქონდათ, ახლა ეს რაოდენობა აშკარად შემცირებულია. ამიტომ, ევროპა მნიშვნელოვანი გამოწვევის წინაშე დგას. სამკუთხედში — ევროპა-რუსეთი-საქართველო — ჩვენი ქვეყანა განსაკუთრებით ზარალდება. ფაქტია, რომ დოლართან ორივემ დათმო პოზიცია - ქართულმა ლარმაც და ევროპულმა ვალუტამაც. ამასვე ემატება ნავთობის ფასების რყევა „თუ, ადრინდელი ომები ნავთობს აძვირებდა და დოლარს აუფასურებდა, ახლანდელი კი პირიქით - იაფდება ნავთობი, მყარდება დოლარი“. დიპლომატიის კლასიკა - პირდაპირპროპორციული კავშირი ნავთობის ფასსა და რუსეთის აგრესიულ ექსპანსიონისტურ პოლიტიკას შორის.

რაც შეეხება შიდა ფაქტორებს ერთი შეხედვით ნავთობის გაიაფებას უცხოური ვალუტის რეზერვების ხარჯვა უნდა შეემცირებინა და გერმანიაში საშუალო საათობრივი ხელფასის ზრდას თითქოსდა საქართველოში უცხოური ვალუტაში გზავნილების მოუცულობა უნდა გაეზარდა, მაგრამ ქართულ „ლარი“ კრიზისში აღმოჩნდა. როგორც ზემოთ აღინიშნა, ლარის „დაავადება“ გარე მოვლენებამდე უფრო ადრე დაიწყო, თუმცა ამ უკანასკნელმა „ქრონიკული“ სახე მისცა ამ ყველაფერს. საქართველოში 2012 წლის ოქტომბერში ხელისუფლების არჩევნების გზით დემოკრატიულმა ცვლილებამ და „ქართული ოცნების“ სოციალურმა საარჩევნო დაპირებებმა საფუძვლი ჩაუყარა ლარის დევალვაციას. ლარის დევალვაცია განსაკუთრებით შესამჩნევი 2014 წლის ბოლოსთვის გახდა, როდესაც ლარი „ფსიქოლოგიურ ნიშნულს“ 2 ლარს მიუახლოვდა, რაც გარკვეულწილად აგრეთვე განპირობებული იყო ბიუჯეტის არაპროპორციული ხარჯვით. 2013-2014 წლებში ფაქტიურად ორჯერ გაიზარდა სახელმწიფო ბიუჯეტი. ადგილი ჰქონდა ბიუჯეტის დეფიციტურ ხარჯვას და 2014 წლის ბოლოს დაიწყო მისი შესრულების მიზნით ინტენსიური ხარჯვა, რაც კატასტროფულად აისახა ლარის კურსზე. მიუხედავად ნავთობის ფასის მსოფლიო ბაზარზე დაცემისა, ლარის გაუფასურების და დოლარის გამყარების, ასევე ნავთობგამყიდველთა კარტელური შეთანხმებისა თუ სპეკულაციის გამო ნავთობი საქართველოში მსოფლიო ფასის ადეკვატურად მაინც არ გაიაფებულა. უარყოფითი სავაჭრო სალდო მიუთითებს იმას, რომ საქართველოში იმპორტირებულ პროდუქციას მნიშვნელოვანი ადგილი უჭირავს, ეს კი იმას ნიშნავს რომ ლარის გაუფასურებამ იმპორტირებული საქონელი გააძვირა, გაძვირებული პროდუქტი კი დამატებით „ლარის“ მიმოქცევაში მომატების მასტიმულირებელია. 2015 წლის ბოლოს ბიუჯეტის დეფიციტური ხარჯვის, გზავნილების შემცირებისა და კაპიტალურ სამუშაოებზე წლის ბოლოს მასიური ანგარიშსწორების გამო ლარის კურსმა კიდევ უფრო მკვეთრი გაუფასურება დაიწყო და სწორედ

ამ დროს მიაღწია ისტორიულ მაქსიმუმს. ამ ყველაფრის გათვალისწინებით საქართველოს ეროვნულმა ბანკმა (სებ) სავალუტო რეზერვებიდან 40 მილიონი დოლარი გაყიდა, რამაც ლარის კურსი მცირედითაც ვერ გაამყარა და ამ ყველაფერს თავისი მიზეზები გააჩნდა. აზერბაიჯანში დაწესებულმა შეზღუდვებმა პირდაპირი გავლენა მოახდინა საქართველოს სავალუტო ბაზარზე. აზერბაიჯანში ინფლაციის გამო ნავთობპროდუქტების იმპორტიორებიც კი საქართველოში ყიდულობენ დოლარს და უცხოურმა ვალუტამ აზერბაიჯანში გადინება დაიწყო. ამას ისიც ემატებოდა, რომ საახალწლოდ იმპორტიორებმა ბევრი საქონელი შემოიტანეს და გაყიდული საქონლის შესაბამისი დოლარის ყიდვა და ქვეყნიდან გატანა დაიწყეს. ეროვნული ბანკის მიერ მონეტარული პოლიტიკის ცვლილება (მაგ. პოლიტიკის საპროცენტო განაკვეთის ზრდა) ზეგავლენას ახდენს ქვეყნის ეკონომიკაზე კრედიტების მიწოდების ცვლილების საშუალებით. მონეტარული პოლიტიკის ცვლილება შემდეგი პრინციპით ჰპოვებს ასახვას ეკონომიკაზე: პოლიტიკის განაკვეთის აწევა თავდაპირველად გადაეცემა ფულად ბაზარს და აისახება მოკლევადიან საპროცენტო განაკვეთებზე. შემდგომ კი გავლენას მოახდენს გრძელვადიან საპროცენტო განაკვეთებზე. გაზრდილი საპროცენტო განაკვეთების პირობებში რთულდება კრედიტის ხელმისაწვდომობა, აგრეთვე მცირდება კარგი საკრედიტო პროექტების რაოდენობა, რაც იწვევს ბანკების მიერ გაცემული სესხების მოცულობის შემცირებას. საბოლოოდ კი ზეგავლენას ახდენს ერთობლივ მოთხოვნასა და ფასების დონეზე.

როდესაც ლარის გაუფასურებაზე ვსაუბრობთ, ასევე სერიოზული კითხვები ჩნდება კომერციულ ბანკებთან მიმართებაში, რომლებიც ინდივიდუალურად, საათობრივად ცვლიდნენ ლარის კურსს და ამით მოგებას იღებდნენ. ბიზნესთა უმეტესობამ 2015 წელი წაგებით დაასრულა და ეკონომიკური ზრდის მაჩვენებელიც შემცირდა. ერთადერთი კერძო სექტორი, რომელსაც კოლოსალურად ეზრდება მოგების მაჩვენებელი ბოლო რამდენიმე წელია, ეს საბანკო სექტორია. ეროვნული ბანკის ინფორმაციით, 2015 წელს საქართველოში მოქმედი კომერციული ბანკების წმინდა მოგებამ 537 მილიონი ლარი შეადგინა², რაც 2014 წლის მაჩვენებელზე 63 მილიონი ლარით მეტია. 2014 წელს ბანკების წმინდა მოგება 475 მილიონი ლარი იყო. კონკრეტულად 2015 წლის ბოლო თვეში — დეკემბერში, ბანკების მოგება 84.5 მილიონი ლარით გაიზარდა ნოემბერთან შედარებით.

ყოველივეს ზემოთქმულის ანალიზი გვაძლევს შესაძლებლობას ვისაუბროთ კრიზისიდან გამოსვლის სავარაუდო გზებზე, კერძოდ: ადმინისტრაციული ხარჯები უნდა შემცირდეს, თუმცა არახელფასების ხარჯზე. ჩინოვნიკს მაღალი ხელფასი უნდა ჰქონდეს, რათა კორუფცია ავიცილოთ თავიდან, თუმცა უნდა მოხდეს საჯარო სექტორში ადამიანური რესურსების ოპტიმიზაცია, ვინაიდან საჯარო სექტორში შტატები

გაბერილია და შესაბამისად ადმინისტრაციული ხარჯიც მეტისმეტად გაზრდილი. ამ სახით მიმოქცევაში გამოსული ფული თავისი არსით, მოხმარებაზე განეულ ხარჯს გავს და ეკონომიკას ვერაფრით ეხმარება, ვინაიდან ამ თანხის სანაცვლოდ არაფერი შექმნილა.

ქვეყნის ეკონომიკურ ცხოვრებაში სახელმწიფოს მონაწილეობის ეთიარუნდაიყოს, რომ შეაფერხოს ზრდისა და განვითარების პერსპექტივა. ბიუჯეტი-ზომიერისოციალური პროგრამებით უნდა იყოს დატვირთული, ქვეყანაში არსებული ფული უნდა დარჩეს ბიზნესს, რომელმაც უკეთესი, რასმომხმაროისიგი. მასში დაინვესტირების საშუალება უნდა ჰქონდეს. სოციალური ეკონომიკის ნაცვლად უმჯობესია გვექონდეს სუბსიდირებული ეკონომიკა.

სავალუტო სტაბილურობისთვის სარგებლის მომტანი იქნებოდა სახელმწიფოს აელო ინიციატივა საქართველოში ფინანსური და სასაქონლო ბირჟების განვითარების შესახებ, ვინაიდან აღნიშნულის პრეცედენტი ამიერკავკასიაში არ არსებობს და საქართველოში ამ პროექტის განხორციელება უცხოური ვალუტის შემოსვლის ერთ-ერთი მთავარი არხი გახდება.

მოკლევადიან პერიოდში სავალუტო კრიზისის დასატაბილურების მიზნით უნდა გადაიჭრას სამი მთავარი ამოცანა: ინვესტიციების მოზიდვა, მსხვილი ინფრასტრუქტურული პროექტების განხორციელება, საგადასახადო ლიბერალიზაცია, რომლითაც მოხდება ადგილობრივი თუ უცხოელი ინვესტორების სტიმულირება და ეკონომიკური გააქტიურება.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. https://ka.wikipedia.org/wiki/msoffios_mosaxleo-ba
2. <http://bpi.ge/index.php/2015-wels-qartuli-banke-bis-mogebam-nakhevar-miliard-lars-gadaacharba/>
3. კაკულია მ.; ასლამაზიშვილი ნ.; „დოლარიზაცია საქართველოში: მასშტაბები, ფაქტორები, დაძლევის გზები“, საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის პ. გუგუშვილის სახელობის ეკონომიკის ინსტიტუტი, თბილისი, 2000 წ.
4. კაკულია რ.; კანდელაკიშვილი ლ.; „თანამედროვე ფული და ფულის მიმოქცევა“, თბილისი, 2010 წ. 318 გვ.
5. კაკულია რ.; „საერთაშორისო სავალუტო და საკრედიტო ურთიერთობები“, თბილისი, 2005 წ.; 280 გვ.

2 <http://bpi.ge/index.php/2015-wels-qartuli-banke-bis-mogebam-nakhevar-miliard-lars-gadaacharba/>